

УДК 336.26:332.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-9>

Ковальчук В. О.

аспірант,

Державний податковий університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4379-4275>

Viktor Kovalchuk

State Tax University

СТРУКТУРУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

STRUCTURING THE FINANCIAL POTENTIAL OF UKRAINIAN REGIONS

Анотація. У статті здійснено всебічне системне дослідження фінансового потенціалу регіонів України як одного з основоположних чинників формування ефективної системи регіонального розвитку в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій. Обґрунтовано роль фінансового потенціалу у забезпеченні сталого зростання територій у контексті глибокої децентралізації, інтенсифікації глобалізаційних процесів, зростаючої міжрегіональної конкуренції та нагальної потреби у повноцінному економічному відновленні. Особливу увагу приділено уточненню категоріального змісту поняття «фінансовий потенціал регіону», яке трактується як динамічна, багаторівнева та інтегрована система фінансових ресурсів і механізмів їх використання, що формуються як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел. Зазначено тісний взаємозв'язок між рівнем розвитку фінансового потенціалу та інституційною спроможністю органів місцевого самоврядування до стратегічного планування й ефективного управління. У роботі виокремлено та охарактеризовано ключові структурні компоненти фінансового потенціалу регіону: бюджетний, податковий, інвестиційний, ощадний, банківський, зовнішній і управлінський. Обґрунтовано необхідність поєднання макроекономічного та мезоекономічного підходів до структуривання фінансового потенціалу, що забезпечує багатовимірний аналітичний інструментарій для оцінки та порівняння регіонів. Розроблено індикативну модель оцінки фінансового потенціалу на основі системи релевантних кількісних показників, які нормуються та агрегуються у вигляді інтегрального індексу. Такий підхід дає змогу здійснювати міжрегіональні порівняння, ідентифікувати вразливі компоненти фінансової системи, визначати напрями посилення фінансової самодостатності та формувати обґрунтовану регіональну політику в умовах ресурсних обмежень. Практична цінність дослідження полягає у можливості застосування запропонованої моделі для стратегічного планування розвитку регіонів, удосконалення механізмів міжбюджетного регулювання, оцінки ефективності використання ресурсів, стимулювання інвестиційної активності та впровадження адресної підтримки територій із недостатнім рівнем фінансової спроможності. Представлені у статті результати мають прикладне значення для органів місцевого самоврядування, державної влади та наукової спільноти.

Ключові слова: фінансовий потенціал регіону, структура, бюджетна спроможність, децентралізація, інвестиційна привабливість, управління ресурсами.

Abstract. The article provides a theoretical and methodological substantiation of the essence, content and structure of the financial potential of the regions of Ukraine from the standpoint of modern challenges of regional development, decentralisation processes and the growing need for financial self-sufficiency of territories. The author focuses on the multifaceted nature of the concept of financial potential, which covers both actual and potentially mobilised resources capable of ensuring the implementation of strategic priorities of socio-economic development of regions. The key features of the financial potential of a region are considered, in particular, its dynamism, dependence on the institutional environment, ability to adapt in the face of external and internal changes, as well as the relationship with the competencies of regional authorities. The author's vision of structuring the financial potential is formed on the basis of a combination of two methodological approaches – macroeconomic and mesoeconomic. The macroeconomic approach distinguishes between the finances of enterprises, households, public finances, resources of financial and credit institutions, and external revenues. The mesoeconomic approach made it possible to detail the budgetary, tax, investment, savings, and management components of the financial potential, taking into account the territorial and managerial characteristics of each region. Special attention is paid to the indicative model for assessing financial potential based on a system of quantitative indicators normalised by a scale and integrated into a single index. This approach provides a possibility of comparative analysis between regions, identification of 'bottlenecks' in the financial system of territories, and serves as an effective tool for making informed decisions in the field of regional financial management. The proposed model allows not only to quantify the level of financial capacity, but also creates a basis for forecasting development, assessing the effectiveness of budget policy, intensifying investment activity and formulating a financial strategy. The practical value of the study lies in the possibility of adapting the proposed approaches in the system of strategic management of the regions of Ukraine, taking into account the current socio-economic transformations.

Keywords: financial potential of the region, structure, fiscal capacity, decentralisation, investment attractiveness, resource management.

Постановка проблеми. Регіон як просторово-економічна одиниця виступає складним соціально-економічним утворенням, яке характеризується сукупністю якісних і кількісних показників, що визначають його ресурсну спроможність, рівень розвитку та стратегічні перспективи [11]. В умовах поглиблення децентралізації, зростання автономії регіонального управління та

актуалізації потреби у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку, питання оцінки та реалізації фінансового потенціалу регіону набувають особливого значення.

У сучасних реаліях, що супроводжуються глобалізаційними викликами, інтеграційними процесами, а також необхідністю відновлення економіки після вій-

ськових дій, простий підрахунок фінансових ресурсів регіону вже не є достатнім інструментом для обґрунтування управлінських рішень. Ефективне управління регіональним розвитком вимагає комплексного підходу до аналізу фінансової спроможності, що включає в себе не лише наявні джерела надходжень, але й здатність регіону до генерування, накопичення та раціонального використання фінансових ресурсів у довгостроковій перспективі [4].

У цьому контексті поняття фінансового потенціалу регіону постає як ключовий інструмент у системі фінансово-економічного управління. Його аналіз дозволяє не лише оцінити поточний стан фінансової спроможності, але й визначити рівень фінансової самодостатності регіону, ефективність реалізації бюджетної, податкової та інвестиційної політики, а також сформулювати засади стратегічного розвитку з урахуванням ресурсних обмежень та можливостей.

Недостатня розробленість методологічного підходу до вимірювання фінансового потенціалу регіону, відсутність єдиної системи оцінки та механізмів моніторингу його динаміки створюють вагомі перешкоди на шляху до формування ефективної регіональної фінансової політики. Саме тому актуальним є теоретичне осмислення сутності цього поняття, поглиблення досліджень у напрямі його структурної побудови, а також розробка прикладних інструментів, які сприятимуть підвищенню фінансової спроможності регіонів України в умовах сучасних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років вітчизняні науковці приділяють значну увагу дослідженню фінансового потенціалу регіонів, зокрема його структурі, оцінці та механізмам ефективного використання.

Науковиця Боронос В. у своїх працях розглядає різні аспекти фінансового потенціалу регіону. Зокрема, авторка аналізує роль бюджетного потенціалу у забезпеченні стабільного розвитку регіону, уточнює поняття «бюджетний потенціал» та визначає його складові елементи [2]. У іншій роботі науковиця акцентує увагу на необхідності достовірної та повної інформації для ефективної оцінки фінансового потенціалу [1].

Козоріз М.А. та Вознюк Г.В. узагальнюють наукові підходи до дослідження фінансового потенціалу регіону та пропонують нове бачення проблеми підвищення рівня соціально-економічного розвитку регіону на основі ефективного формування та використання власного фінансового потенціалу [6].

Тимошенко О.В. розглядає фінансовий потенціал як ключовий фактор забезпечення сталого розвитку територіальних громад [8].

Давиденко Н.М. та Буряка М.І. [3] обґрунтовують методи щодо забезпечення зростання обсягів фінансового потенціалу в регіонах України шляхом залучення підприємницького капіталу через державно-приватне партнерство, яке вибудоване із використанням нових форм співпраці у органів місцевого самоуправління.

Попри наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених питанням формування, оцінки та використання фінансового потенціалу регіонів, низка аспектів цієї проблематики залишається недостатньо висвітленою. Зокрема досі відсутній єдиний підхід до визначення повної структури фінансового потенціалу регіону з урахуванням як наявних, так і потенційно

мобілізованих ресурсів у динамічному середовищі. Недостатньо розробленими, на нашу думку, залишаються питання методології інтеграції структурних елементів у межах єдиної системи оцінки, зокрема з урахуванням фінансово-інвестиційної спроможності регіонів, впливу управлінської компетентності органів регіонального управління, рівня децентралізації та міжбюджетних трансфертів. Таким чином, актуальним є подальше наукове опрацювання структури фінансового потенціалу регіонів України з позицій міждисциплінарного підходу, що дозволить сформувати цілісну аналітичну модель для обґрунтування управлінських рішень у сфері регіональної фінансової політики.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і прикладних засад структурування фінансового потенціалу регіонів України з урахуванням сучасних викликів соціально-економічного розвитку та необхідності посилення фінансової самодостатності територій.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий потенціал регіону виступає багатогранною категорією, яка відображає можливості територіальної одиниці у формуванні, накопиченні, розподілі та ефективному використанні фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку. Його сутність розкривається у чотирьох ключових аспектах [7]:

- як здатність регіону забезпечувати ресурсну базу для реалізації виробничих програм, соціальних ініціатив і підтримки фінансової стійкості;
- як сукупність доступних фінансових і грошових ресурсів, необхідних для підтримки економічної активності в межах регіону;
- як результат економічних і фінансових відносин, що формуються на його території між суб'єктами господарювання, домогосподарствами та державними інституціями;
- як резерв, який може бути мобілізований для зменшення впливу ризиків і невизначеності на регіональний розвиток.

До характерних рис фінансового потенціалу регіонів України можна віднести такі ключові аспекти: поєднання наявних фінансових ресурсів із здатністю регіону забезпечувати їх мобілізацію та ефективне використання; відносна природа цієї категорії, яка враховує як уже задіяні, так і потенційно можливі, але наразі не реалізовані фінансові резерви; залежність рівня фінансового потенціалу не лише від обсягу ресурсів, а й від наявних інституційних та економічних умов для доступу до них; динамічність, що проявляється у змінності складу та структури фінансових джерел під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників; тісний зв'язок із фінансово-економічними відносинами, які виникають у процесі реалізації управлінських повноважень, знань та досвіду органів регіонального управління; а також кореляція між рівнем фінансового потенціалу та спроможністю регіону впливати на створення економічної доданої вартості та забезпечення населення суспільними благами і послугами [5].

Фінансові потоки в межах регіону формуються за участі різних джерел (бюджетні, кредитні, інвестиційні), спрямовуються на різні сфери (виробництво, соціальна інфраструктура, податкова політика) та реалізуються через різні форми власності й часові горизонти (циклічні, сезонні, разові).

Зростання значення якісних чинників економічного зростання зумовлює потребу у поглибленому вивченні внутрішніх складових фінансового потенціалу. У цьому контексті фінансовий потенціал регіону виступає не лише економічним показником, а й ключовим елементом прийняття ефективних управлінських рішень. Його кількісна оцінка є основою для стратегічного, тактичного і оперативного планування на регіональному рівні.

У сучасній науковій літературі переважають два методологічні підходи до структурування фінансового потенціалу: макроекономічний та мезоекономічний (рис.1).

Варто підкреслити, що структура фінансового потенціалу є динамічною і змінюється під впливом як зовнішніх факторів (політична ситуація, війна, валютні коливання), так і внутрішніх (ефективність місцевого управління, рівень підприємницької активності, демографічна ситуація). У зв'язку з цим надзвичайно важливим є регулярний моніторинг структурних змін фінансового потенціалу регіону, що дає змогу оперативно реагувати на виклики, адаптувати фінансову стратегію й формувати сталу модель зростання.

Оскільки регіони не мають повного контролю над усіма коштами, які акумулюються на їх території, виникає потреба в удосконаленні системи міжбю-

джетного перерозподілу і формуванні дієвих механізмів оцінки потенціалу на місцевому рівні. Зокрема, особливу увагу слід приділяти оцінці можливостей фінансово-кредитних установ, потенціалу приватного сектору та інституційній спроможності органів регіональної влади.

Ефективне управління фінансовим потенціалом регіону потребує системної оцінки його складових та виявлення резервів мобілізації ресурсів. У цьому контексті доцільним є використання індикативної моделі, яка передбачає кількісну оцінку рівня фінансового потенціалу на основі системи релевантних показників та їх порівняння з орієнтирами (індикативними межами), що встановлюються залежно від цілей розвитку регіону, національних пріоритетів і міжрегіональних стандартів [9].

Мета індикативної моделі — не лише встановити поточний стан фінансового потенціалу, а й виявити напрями підвищення його ефективності та сфери з потенційним недоотриманням ресурсів.

Основними етапами застосування моделі можуть бути:

– визначення структурних компонентів фінансового потенціалу регіону (бюджетного, податкового, інвестиційного, банківського, домогосподарств тощо);

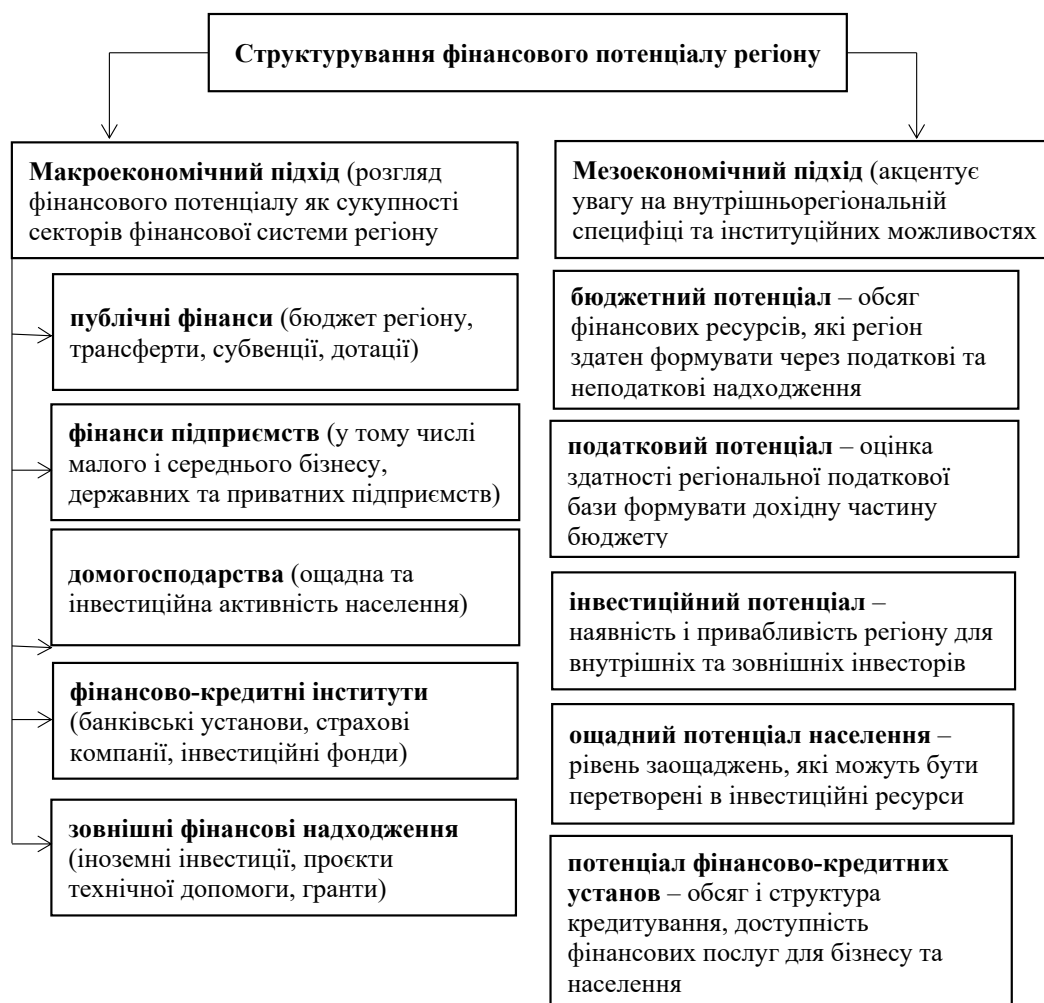

Рисунок 1 – Структурування фінансового потенціалу регіону

Джерело: складено автором за [1; 4; 5; 8]

– добір індикативних показників для кожного компонента (табл. 1);

– нормування показників за допомогою шкали від 0 до 1 (або використання рейтингових шкал), щоб забезпечити можливість їх агрегування;

– обчислення інтегрального індексу фінансового потенціалу регіону як середнього зваженого значення нормованих показників;

– порівняльний аналіз з іншими регіонами або еталонними значеннями для виявлення «слабких ланок».

Щодо інтерпретації результатів індикативних показників для оцінки фінансового потенціалу регіону, то значення інтегрального індексу $> 0,75$ свідчить про високий фінансовий потенціал регіону, достатній для реалізації стратегічних пріоритетів без суттєвого зовнішнього втручання; значення в межах $0,5-0,75$ – середній рівень, який потребує адресної підтримки та залучення інвестицій, а значення $< 0,5$ – низький фінансовий потенціал, який свідчить про наявність серйозних структурних обмежень та потребу в активізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів.

На наш погляд, застосування індикативної моделі дозволяє: здійснювати рейтингування регіонів за рівнем фінансової спроможності; формувати обґрунтовані управлінські рішення на регіональному та національному рівнях; визначати пріоритетні напрями інвестиційної політики; оцінювати динаміку фінансової децентралізації; реалізовувати принципи фінансової рівності та солідарності між регіонами.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що фінансовий потенціал регіону є багатовимірною, динамічною та інтегрованою економічною категорією, яка поєднує в собі сукупність наявних і потенційно доступних ресурсів, що формуються як всередині регіону, так і залучаються ззовні. Він слугує базою для реалізації соціально-економічної політики

на регіональному рівні, а його ефективне використання є критично важливим для забезпечення фінансової самодостатності та сталого розвитку територій в умовах децентралізації та посткризових трансформацій.

Проаналізовано теоретичні підходи до трактування сутності та структури фінансового потенціалу регіону, виявлено два домінуючі методологічні напрями – макроекономічний і мезоекономічний. На основі їх поєднання було запропоновано комплексну модель структурування фінансового потенціалу, яка включає бюджетний, податковий, інвестиційний, банківський, ощадний, зовнішній та управлінський компоненти. Такий підхід дозволяє відобразити повний спектр фінансових ресурсів, що формують спроможність регіону реалізовувати стратегічні пріоритети.

Обґрунтовано доцільність використання індикативної моделі оцінки фінансового потенціалу, яка дає змогу здійснити кількісну оцінку на основі системи релевантних показників, нормованих за уніфікованою шкалою. Такий підхід дозволяє не лише ідентифікувати поточний рівень фінансової спроможності регіону, але й виявити резерви її підвищення, слабкі компоненти фінансової системи та сформувати обґрунтовану політику ресурсного розвитку. Застосування моделі має практичну цінність для управлінців, аналітиків та органів державної влади в контексті формування ефективної фінансової стратегії регіонального розвитку.

Враховуючи високий рівень динамізму зовнішнього середовища, подальші дослідження доцільно зосередити на розробці адаптивних механізмів моніторингу змін у структурі фінансового потенціалу регіонів, поглибленні методології інтеграції оцінюваних індикаторів, а також вивченні впливу інституційної спроможності регіональних влад на результативність використання фінансового потенціалу.

Таблиця 1 – Індикативні показники для оцінки фінансового потенціалу регіону

№ п/п	Компонент	Індикатор	Одиниця виміру	Джерело даних
1	Бюджетний потенціал	Обсяг доходів місцевого бюджету на 1 особу	грн/особа	Держказначейство, Держстат
2	Податковий потенціал	Частка податкових надходжень у ВРП	%	ДПС України, Держстат
3	Інвестиційний потенціал	Обсяг капітальних інвестицій на 1 особу	грн/особа	Держстат
4	Потенціал домогосподарств	Середній рівень заощаджень домогосподарств	грн/міс.	Опитування, Держстат
5	Банківський потенціал	Обсяг депозитів фізичних та юридичних осіб у банках регіону	млн грн	НБУ
6	Зовнішні фінансові потоки	Обсяг залучених грантів, міжнародної допомоги на душу населення	грн/особа	Мінфін, МЕРТ
7	Ефективність управління	Індекс прозорості бюджетного процесу	балів	Open Budget Survey

Джерело: систематизовано автором за [4; 5; 6; 9]

Бібліографічний список:

1. Боронос В. Г. Проблеми інформаційного забезпечення оцінки фінансового потенціалу регіону. *Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ*. 2011. № 2. С. 99–101.
2. Боронос В. Г. Формування бюджетної складової фінансового потенціалу регіону. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. Суми : УАБС НБУ. 2010. Т. 30. С. 42–52.
3. Давиденко Н. М., Буряк М. І. Розвиток фінансового потенціалу регіонів України в умовах децентралізації: монографія. Київ : ЦП «Компринт», 2019. 248 с.
4. Давиденко Н. М. Оцінка інвестиційної привабливості регіону в умовах сучасних викликів. *Економічний форум*. 2017. Вип. 2. С. 86–93.
5. Дем'янчук О. І. Складові фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». 2014. Випуск 25. С. 95–103.
6. Козоріз М. А., Возняк Г. В. Фінансовий потенціал регіону: економічна суть та структура. *Економічні науки. Серія «Облік і фінанси»*. 2011. Вип. 7 (25). Ч. 3. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_3/7.pdf (дата звернення: 18.05.2025).
7. Лук'яненко І. Г., Височина А. В. Управління фінансовим потенціалом територіальних громад у контексті реалізації регіональної фінансової політики. *Вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 2 (37). С. 98–101.
8. Тимошенко О. В. Фінансовий потенціал як основа соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2012. № 1 (13). С. 123–126.
9. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2007. № 5. С. 55–64.
10. Davydenko N., Dibrova A., Onishko S., Fedoryshyna L. The influence of the gross regional product on the formation of the financial potential of the region. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. 2021. Vol. 14, iss. 1. Зю 153–157. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/27403.pdf> (дата звернення: 15.05.2025).
11. Davydenko N., Wasilewska N., Boiko S., Wasilewski M. Development of rural areas in Ukraine in the context of decentralization: An empirical study. *Sustainability*. 2022. № 14 (11), С. 6730. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/11/6730> (дата звернення: 15.05.2025).

References:

1. Boronos V. G. (2011). Problemy informatsiynoho zabezpechennia otsinky finansovoho potentsialu rehionu [Problems of informational support for the assessment of the financial potential of the region]. *Bulletin of the Kryvyi Rih Economic Institute of KNEU*. Issue 2. pp. 99–101.
2. Boronos V. G. (2010). Formuvannia biudzhetnoi skladovoi finansovoho potentsialu rehionu [Formation of the budgetary component of the financial potential of the region]. *Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine: a collection of scientific works*. Sumy: UABS NBU. T. 30. pp. 42–52.
3. Davydenko N. M., Buriak M. I. (2019). Rozvytok finansovoho potentsialu rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii: monohrafiia [Development of the financial potential of the regions of Ukraine in the conditions of decentralisation: a monograph]. Kyiv: CP 'Komprint'.
4. Davydenko N. M. (2017). Otsinka investytsiinoi pryvablyvosti rehionu v umovakh suchasnykh vyklykiv [Assessment of the investment attractiveness of the region in the context of modern challenges]. *Economic Forum*. Issue 2. pp. 86–93.
5. Demianchuk O. I. (2014). Skladovi finansovoho potentsialu administratyvno-terytorialnoi odynytsi [Components of the financial potential of an administrative-territorial unit]. *Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy. Series 'Economics'*. Ostroh: Publishing House of the National University of Ostroh Academy. Issue 25. pp. 95–103.
6. Kozoriz M. A., Vozniak G. V. (2011). Finansovy potentsial rehionu: ekonomichna sut ta struktura [Financial potential of the region: economic essence and structure]. *Economic Sciences. Series 'Accounting and Finance'*. Issue 7 (25). p. 3. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_oif/2011_8_3/7.pdf (accessed May 18, 2025).
7. Lukianenko I. G., Vysocina A. V. (2014). Upravlinnia finansovym potentsialom terytorialnykh hromad u konteksti realizatsii rehionalnoi finansovoi polityky [Management of the financial potential of territorial communities in the context of regional financial policy]. *Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*. Issue 2 (37). pp. 98–101.
8. Tymoshenko O. V. (2012). Finansovy potentsial yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku terytorialnoi hromady [Financial potential as a basis for socio-economic development of the territorial community]. *Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*. Issue 1 (13). pp. 123–126.
9. Shumska S. S. (2007). Finansovy potentsial Ukrainy: metodolohiia vyznachennia ta otsinky [Financial Potential of Ukraine: Methodology of Determination and Assessment]. *Finansy Ukrainy*. Issue 5. pp. 55–64.
10. Davydenko N., Dibrova A., Onishko S., Fedoryshyna L. (2021). The influence of the gross regional product on the formation of the financial potential of the region. *Journal of Optimization in Industrial Engineering*. Vol. 14, Issue. 1. pp. 153–157. Available at: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/27403.pdf> (accessed May 15, 2025).
11. Davydenko N., Wasilewska N., Boiko S., Wasilewski M. (2022). Development of rural areas in Ukraine in the context of decentralization: An empirical study. *Sustainability*. Issue (11), pp. 6730. Available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/11/6730> (accessed May 15, 2025).

Стаття надійшла до редакції 26.05.2025